

Fotostat ur Wilhelm Nisser: Konst och hantverk i Visingsborgs grevskap på Per Brahe d. y. tid. 1931. Del I.

Denna artikel om Ödeshögs kyrka är den enda i boken som berör Ödeshög.

en tidigare ramställning gjort mig skyldig och som insmugit sig i skildringarna av Grenna kyrka. Kyrkan pryddes, som sagt, 1719 med målningar av Edvard Orm. Enligt en uppgift i Jönköpings historia skulle även Johan Werner d. y., där utfört dylika. Denna uppgift måste emellertid vara gripen ur luften, enär inga anteckningar därom finnas i kyrkoräkenskaperna eller i det Helinska manuskriptet. Ej heller kan någon på orten erinra sig, att dylika arbeten av Werner någonsin funnits.

ÖDESHÖGS KYRKA.

Om Ödeshögs kyrka (Pl. XXXIII, 2) skriver Hadorph,¹

“denna kyrkia är en den älsta i Östergötland hafuer varit i förstone mächta lijten bygd nembl. östra gafveln och lilla tornet dhe vester om stäär, sedan är den vestre delen på kyrkan tillbygd, mycket större än den älsta ähr, så att giörlig syns det ringa folch hafue den tydh i förstone varit som nu så besatt medh folch. . . . här är en skiön altartafla medh gamal bildh och målningh men nogh förfallen, fremste deln på kyrkian är än huelfd och tonnet, men i den senare delen är för 9 åhr sedan hualfuet bortagit efter vestra kyrkie gafveln gaf sigh uth och hualfvet sprack. Detta hualf var af idel grå och flyster sten mycket tiäckt.“

Från den ombyggnad Hadorph åsyftar äga vi detaljerade uppgifter.² Då denna reparation delvis bekostades av Brahe samt utfördes av hans konstnärer, torde det vara på sin plats att här ett ögonblick dröja därvid.

Redan 1659 heter det i ett sockenstämmoprotokoll:

“Om den förfallna Ödeshögz Kyrkias reparation wardt discurrerat men intet slutet.“

Ett år senare beslöt man emellertid

“taga neder dhen wäster gafweln iämvägges och giöra en Nyy gafwell af tegel igien efter grundwahlen intet synes kunna bähra dhe stoore stegarna, uthan dhe måste med sin tyngd draga sig utanföre efter backen“.

Man beslöt därför enhälligt, att varje gård skulle ge ett tillskott på 3 dlr S:mt till kalk och tegel. Det senare hämtades från Jönköping. Några byggmästare anmodades att bese kyrkan “och gifwa anslag, huru densamma måtte repareras“.

Därtill utsågs Brahes “spåman“ och byggmästare Arfwid Olufsson. Denna egendomliga titulatur anger, att Olufsson i likhet med flera andra, som buro

¹ S. 30 sid. 9 b. Upsala Universitetsbiblioteks handskriftsaml.

² Efterföljande uppgifter äro hämtade ur Ödeshögs kyrkoarkiv C:1 Prosteting, Sockenstämmoprotokoll och kyrkoräkenskaper 1659—1670. Vadstena Landsarkiv.

15

titeln byggmästare, egentligen var snickare.¹ Benämningen "spåman" (väl egentligen spånman) kom närmast därav att han spånade tak.

Då skadorna vid besiktningen befunnos större än att församlingen av egna medel kunde reparera dem, beslöts att hos Brahe anhålla om understöd aningen av hans egna medel eller så att han rekommenderade kyrkan till andra församlingar. Tvenne bönder sändes att framföra denna bön till Brahe. Expeditionen resulterade uti att Brahe skänkte 100 dlr k:mt och hans gemål 10 tunnor korn, som såldes för 80 dlr k:mt. Därjämte utfärdade han en skrivelse, vari han uppmanade de övriga församlingarna i grevskapet att bidra samt förärade kyrkan "horkonans Ingriez i Swijnåsa plicht till 20 dlr". Församlingen sände ett ombud till de övriga socknarna med anhållan om hjälp. Sedan dessa medel, 86 dlr och 8 öre jämte 8 dlr kollekt från Grenna, influtit, skred man till handling. I ett protokoll d. 21/11 1663 heter det nämligen:

"emedan icke allenast stort fell war på sielfwa Wästres gafwell Muren, uthan också på taket och reesningen, blef slutit", att man skulle kalla Brahes byggmästare "till att gifwa förslag om resningen" och därjämte se till hur man kunde få en förfaren murmästare som "dhetta wackert förståår och weet icke allenast begynna uthan ock . . . uthföra."

Härtill utsågs Håkan Murmästare i Vadstena, som mot en arbetslön av 600 dlr k:mt åtog sig reparationen. Denna summa förslog dock ingalunda, varför han efter ett par år gjorde upp ett nytt kontrakt att täcka kyrkan på norra sidan samt panela den för ytterligare 400 dlr k:mt. Han erhöll ytterligare 20 dlr k:mt för bräddtäckning av stentornet.

Spåntaket på kyrkan utfördes av Brahes ovannämnde byggmästare Arfwid Olufsson. Enligt ett kontrakt av den 21/2 1686 erhöll han 80 dlr k:mt för att spåna kyrkan på norra sidan. Socknen höll honom dagligen med 5 karlar till hjälp. Kort därpå avslöt socknen med honom ännu ett kontrakt, enligt vilket han erhöll 200 dlr k:mt för att spåna taket över koret och sakristian och sedan täcka hela kyrkan.

Till "stolebyggning" beviljades kontribution, som inbragte 56 dlr och 30 öre, varjämte grevinnan förärade 10 tunnor korn värda 79 dlr, något som var en god affär, enär "stolearbetet" blott gick till 105 daler. Samtidigt blev kommunionkalken "af nyio uppgiord och med patenet förgylt" för 65 dlr och 31 öre. Nya fönster insattes för 30 dlr, varjämte en snickare erhöll 12

¹ Jfr Jönköpings stads historia III s. 65.

dlr för fönsterramar och en kyrkoport. Kyrkogången stenlades vackert och jämnt för 12 dlr och 20 öre, varjämte en vimpel uppsattes på östra gaveln för 1 dlr.

En ny predikstol jämte diverse andra utgifter bestred församlingen själv med 400 dlr. Då Johan Werner av korrespondensen att döma vid denna tid haft uppdrag för kyrkan, ligger den tanken nära till hands, att han utfört den nya predikstolen.

Ett nytt orgelverk för fem stämmor utfördes för 400 dlr av orgelmakaren Christian Beijer från Skövde.

ÖVRIGA KYRKOR.

Dimbo kyrka var kanske mer än någon annan bland grevskapets västgöta-kyrkor föremål för Per Brahes omsorg. Orsaken härtill var naturligtvis den, att han ej sällan bodde på Dimbo gamla sätesgård. De två främsta bänkarna i kyrkan buro ännu långt efter hans död inskriptionerna "Förstens stoll" och "Förstinnans stoll". Såväl kyrkobyggnaden som de flesta av dess 1600-talsinventarier ha emellertid för länge sedan skattat åt förgängelsen. Vid 1800-talets början rev man nämligen såväl kyrkan som det på en kulle mitt emot belägna utsiktstornet. Materialet användes till uppförande av den nuvarande i nyklassisk stil hållna kyrkan.

Dimbo kyrka.

Det enda minnesmärke från Brahetiden, som ännu finnes bevarat, är den tavla över kyrkans grundläggare, biskop Benedictus Probus, som greve Per 1679 lät uppsätta. De bärande figurerna verka i teknik och utförande betydligt äldre än gravvårdsrelieferna på Kumlaby kyrkogård och kunna sålunda knappast härröra från Ingewallsson. Tämlichen ovisst är om de från början varit sammankomponerade med minnestavlan. Det förefaller alls inte otroligt, att de ursprungligen smyckat Dimbo sätesgård.

Kyrkan i Fiskebäck uppfördes under 1640-talet på Julius Lantzenfelts bekostnad. Inredningsarbetet pågick flera år. Så vet man t. ex., att Johan Werner d. ä. utförde målningar där 1646 och 1648, samt att färgerna därtill levererades av göteborgsköpmannen Johan Ehlers.¹ Werner d. y. hade tillfäl-

Fiskebäcks kyrka.

¹ Skrivelse till Per Brahe d. y:s hauptman Julius Kemmerer-Lantzenfelt från Johan Werner. Brahesläktens handlingar, Rydboholmsaml. R. A.